ڕاز و نیازێکی پاچڤەوانی

حەمە کەریم عارف
(سلێمانی)

(١ - ٢)

(١)

هەڵبەتە واقیعی مێژوویی- شارستانیی ئەوەمان پێ دەڵێت کە وەک چۆن ژیار و شارستانیەت و کولتووران دان و سەندنیان دەگەڵ یەکدا هەبووە و هەیە، زمانیش بە هەمان شێوە، ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ بە گوێرەی پێگەی مێژوویی، جوگرافی، کولتووری و جیۆسیاسی، دەگەڵ یەکدیدا لە حاڵی دان و سەندندا بوون.. وشەش کە ئاوەکی دەکەوێ و لە زمانێکەوە تەرەی ناو زمانێکی دی دەبێت، یان بە هەمان فۆنەتیک و ماناوە لە زمانە بێگانەکەدا دەمێنێتەوە، پاشان وردە وردە لە ڕێگەی بەکارهێنانەوە دەبێت بە موڵکی ئەو زمانە، یان فۆنەتیک و ماناکەی دەگۆڕێت و بە ئاسانی لە زمانی یەکەمدا ناناسرێتەوە و ملکەچی دەستوور و ڕێزمانی زمانی دووەم دەبێت.. ئەدەبیاتی کلاسیکی ڕۆژهەڵات نموونەیەکی گەشی دان و ستانی زمانەوانییە.

* * *

هەر وەرگێڕێک بگریت، دەبێ جۆرە بەهرە و تواناییەکی زمانەوانی هەبێت و بە کردەوە هەوڵی ئەوە بدات ئەو توانایی و بەهرەیە بگەشێنێتەوە و دەوڵەمەندی بکات، وەرگێڕان ئەوەندەی حەزە، پیشە نییە، حەزیش پاشان لە ڕێگای مومارەسەوە گەشە و نەشە دەکات، پاچڤە پێش هەموو شتێک و لە خودی خۆیدا چالاکییەکی زمانەوانی- ئەدەبییە.

بەبێ بەهرە و توانایی زمانەوانی - ئەدەبی، کەس ناتوانێت کاری باچڤە بکات، یان ببێت بە پاچڤەوان، مەگەر بە خورتی سواری سەری پاچڤە ببێت، کەواتە تەنیا زانینی هاکەزایی دوو زمان بەس نییە بۆ ئەوەی ببی بە پاچڤەوان.. کەسێک حەز و ئارەزووی نووسین و قەڵەمڕانی نەبێت، لایەنی کەمی دەستی نووسینی نەبێت زۆر زۆر زەحمەتە ببێت بە وەرگێڕێکی کارامە.کە باسی زمانزانی دەکرێت مەبەست لە زمانی قسەکردنی ئاسایی و دابینکەری پێداویستی ڕۆژانە نییە، بەڵکو مەبەست لە زمانی ڕۆشنبیری و بەرهەمهێنانی ڕۆشنبیرییە، بۆیە وەرگێڕ دەبێت ئەهلی قەڵەم بێت، ئەدیب، یان نیمچە ئەدیبێک بێ، تەنانەت لە بواری زانستیشدا، بوونی زەوق و سەلیقە و بەهرەی ئەدەبی و حەزی نووسەرایەتی بۆ وەرگێڕ یەکجار پێویستە.. زانینی زمانی یەکەم بۆ وەرگێڕ بە مومارەسە و ئەزموون و خوێندنەوە و پەیگیریی زۆر، بە تایبەتی خوێندەوەی ئەدەبیات دەوڵەمەند دەبێت، ئەمە بۆ وەرگێڕی هەموو بوارەکان، تەنانەت بواری فەلسەفە و زانستیش پێویستە و هیچ شتێکی دیکە جیی ناگرێتەوە.

* * *

وەرگێڕ دەبێ بەر لەوەی بکەوێتە کاری وەرگێڕان و بچێتە دنیای وەرگێڕانەوە، دەبێ خوێنەرێکی جیددی و خوێندەوار بێت، باکگراوندێکی ڕۆشنبیری و

خـوێندەواریی باشی هەبێت، ئەوجـا بکەوێتـە کـاری وەرگێڕان، چونکە ئەگەر یەکەم جار دەست بکات بە کاری وەرگێـڕان، پاشان خـوو بداتە خـوێندەوە و خۆ خـوێندەوار کـردن، ئەمـە زۆر زەحـمـەتە و یارۆ لە قـەلان و لە کـۆتران دەبێت، نە دەبێت بە وەرگێڕێکی باش و نە بە خوێنەوار و ڕۆشنبیری باش، چونکە کاری وەرگێڕان ئەو دەرفەتەی بۆ ناهێڵێتەوە و جاری وایە پاچڤەی بەرهەمێک بە ساڵ و دوو ساڵ وەختـی لێ دەگرێت، کەواتە وەرگـێـڕ، لە بواری کارەکەی خۆیدا دەبێ جگە لە شـارەزایی تەواو دەربارەی ئەو کارەی کە وەریدەگێڕێت و زانینی باش، بگرە زۆر بە باشی ئەو زمـانەی لێـوەی وەردەگـێـڕێت، ئەگـەر زمـانی دووەم (زمانی بۆ وەرگێڕدراو) کە بۆ ئێمەی کورد دەکاتە زمانی کوردی، باشتر لە زمانی یەکەم بزانێت و شارەزای تەواوی لە زاراوە و ئـیـدیۆم و پەند و مـەتەڵ و قـسـەی نەستەق و ئەدەبیاتی فۆلکلۆری و نووسراوی کۆن و نوێی ئەو زمانە هەبێت، بەڵام ئەمە بەو مانایە نییە کە وەرگێڕ شـەقڵـی تایبـەتی خـۆی بەسـەر دەقە پاچڤـەکراوەکـەدا بســەپێنێ و لە ئەسـڵـی ئەو دەقــە دەربچــێت کــە وەریدەگـێـڕێت، چونکە وەرگـێـڕ لە کـاری پاچڤەدا ناچارە پابەندی شـێـواز و سـتـایلی ئەو دەقـە بێت کە لەلایەن نووسـەرێکی ترەوە نووسـراوە و نابێت جگە لە هەندێک وردە دەستکاری کـەم کە زەرورەتی کارە پاچڤەوانییەکە ڕێگەی پێ دەدات، نەک بە ڕادەیەک دەست شل بـکات وەرگێـڕانەکەی ببێت بە وەرگێڕانی ئازاد و گـواستنەوەی مـانا.. بەهەرحـاڵ دەسـەڵاتداریی لە زمـانی دووەمـدا، یارمـەتی زۆری وەرگـێـڕ دەدات و دەیکاتە کـارێک کـە کارەکەی بۆنی وەرگێڕانی لێ نەیەت، ئەمەش بەوە دێتە دی کـە وەرگـێـڕ دەبێت لە کـاتی وەرگـێـڕاندا بە کـوردی بیـربکاتەوە و خـوێنەری کـوردی لە بەرچاو بێت، دەقـە ئەسڵییەکە بە گوێرەی دەستوور و ڕێزمان و ڕستەسازی و تایبـەتمەندییـەکـانی زمـانی کـوردی بگـوێزێتـەوە و دابڕێژێتەوە و لە هەمان کاتدا پاپەندی خودی دەقەکەش بێت، نەیەت بە ناوی ئەمـانەتدارییەوە بێتـوانایی خـۆی وەشـێـرێت و پاچڤـەیەکی وشە بە وشـەی وشک و ڕەق و سـەخـتـفـامی ئەوتۆ پێـشکەش بکات کـە لە دووریی ڕۆژەڕێیـەکەوە بۆنی پاچڤەی لێ بێت و هێـشـتـاش ئەو منەت بەسەر خوێنەردا بکات و لۆمەی بکات کە بۆ لێی تێناگات.

جا لێرەدا پێویستـە ئامـاژەیەکی خێرا بۆ گرینگی و بایەخی زمـان لە پاچڤـەی دەقی ئەدەبیـدا بکرێت، لە دەقێن ئەدەبیدا بە هەموو ژانرە ئەدەبییەکانەوە زمان بایەخ و گـرنگیـیـەکی بەرایی و بنەڕەتی ئەوتۆی هەیە، ئەگـەر بڵێم ئەدەب، یان دەقی ئەدەبی بریتییە لە بەرهەمهێنانی هونەرییانەی زمان ڕەنگە لێم نەکرێ بە درۆ و زێدەڕۆیی، کەواتە بێ گومان کە ئەدەب، دەقی ئەدەبی هونەرە، زیاتر هونەرێکی زمانەوانییە.

واتە هونەرێکە بە زمان و لە ڕێگەی زمانەوە بەرجەستە دەبێت و دەقایەتی خۆی وەردەگرێت، بۆیە حەقە وەرگێڕی دەقی ئەدەبی. ئەدیب، یان دەستی ئەدەبی هەبێت و حەز و ئارەزووی ئەدەبیـاتی هەبێت و سـەروکـارێکی دەگـەڵ تێکڕای ڕەگەزە هونەری و ئیستـێتیکییـەکـان و گەمـە زمـانەوانی و تێکڕای لایەنە هونەرییـەکـانی ئەو دەقـە ئەدەبییەدا هەبێت کە بەتەمایە وەریبگێڕێت.

بەڵام بۆ نموونە کـەسێکی مێـژوونووس، یان نووسـەری مــێــژوویی، زانست، یان زانایەک، زیاتر لە خــەمی گـــەیاندنی پەیام و تیـــمـــە و ناوەڕۆکی بابەتە لێکۆڵینەوانییـەکەی خۆیدایە، واتە لە هەردوو حاڵەتی نووسین و پاچڤەدا داهێنان و ئەفـراندنی ئەدەبی هونەری زۆر گـرینگ نییـە، مـەگـەر تەنیا لەو سنوورەدا کـە هەر پاچڤەیەک، بۆ خۆی بە جۆرە ئەفراندنێکی ئەدەبی دێتە ژمـاردن، خـاڵێکی دیکە سەبارەت بە چیرۆک و ئەدەب، سەرباری ئەوەی کە زمان بایەخ و گرنگی یەجگار زۆری هەیە، هەندێک نووسـەریش هەن، سـتـایل و شـێـوازی تایبـەتی خـۆیان هەیە و نابێت لە پاچڤـەدا فـەرامـۆش بکرێت، چونکە لە ئەسڵدا ئەو ستایلە بووە بە بەشێک لە دەقـەکـانیـان و ئەو دەقـانەی پێ دەناسـرێتـەوە، بەڵام لە بەرهەمـێن لێکۆڵینەوانی، یان زانسـتی، بە گـشـتی لە بەرهەمـێن غـەیرەز ئەدەبیـدا بە زۆری زمـانی ئاسـایی و ستانداری بێ پێچوپەنای هونەری- ئەدەبی بەکار دەبرێت و زمان زیاتر بۆ گەیاندنی مەبەستە و هەوراز و نشێو و پێچوپەنای هونەرییانەی نییە، بەڵام لە ئەدەبدا تەکنیک و ســتــایل و ســەلیــقــە و بابەت و سکێچ و تۆن و هونەرکـارییـەکـانی دیکە، هەر هەمـوویان گـرینگی و بایەخی لە ڕادەبەدەریان هەیە و لە خودی دەقەکە نایەتە جیابوونەوە و دابڕان.

* * *

هەڵبەتە بزووتنەوەی وەرگێڕان لە لای ئێمە زۆر کۆرپەیە و پێشینەیەکی مێـژووی دوورودرێژی نییـە، بۆیە حاڵی

حازر پاشاگەردانییەکی زۆری پێوە دیارە و وەک پێویست نەکەوتووەتە سەر سکەی خۆی، وەرگێڕەکان کەمتر وەرگێڕی پیشەیین و مەرجی وەرگێڕی باشیان تێدا نییە، یان زۆر کەمە، بۆیە دوای شۆڕەت و ناوبانگ دەکەون، بگرە برێک جار بە ئەنقەست و دوور لە هەر بەرپرسیاری و ئەخلاقێکی ڕۆشنبیری هان دەدرێن، هەمان ئەو بەرهەمانە وەربگێڕنەوە کە لەلایەن وەرگێڕی باشترەوە هاتوونەتە وەرگێڕان. زۆرجار دەقە وەرگێڕدراوەکەی پێشوو، بە سووکە دەستکارییەکەوە بە ناوی خۆوە بڵاودەکەنەوە و وەشانخانەکانیش، ئەگەر بتوانین بڵێین وەشانخانەمان هەن، بۆی بڵاودەکەنەوە و هەم کات و هەم پارەیەکی زۆر و زیادە بەفیڕۆ دەدرێت، وەشانخانەکان بێ ئەوەی هیچ هاوئاهەنگییەکی ڕۆشنبیری و چاپەوانییان لە نێواندا بێت، هەمان کار دەکەن، لە کاتێکدا دەکرێت هەر وەشانخانەیەک بایەخ بە لایەنێکی کاری ئەپستمۆلۆجی بدات، جا بۆ ڕزگاربوون لەو بێ بەرنامەیی و پاشاگەردانییە، کە بەندە پێموایە هەر گۆڕانکارییەکی گەورە، پاشاگەردانی خۆی هەیە و ئەم پاشاگەردانییەش دەرهاویشتەی گۆڕانکارییە، بەڵام نابێ جڵەوی بۆ شل بکرێت و بەردەوام بێت، بەڵکو دەبێت لە وەخت و کاتی خۆیدا کۆنترۆڵ بکرێت و لە قاڵبی بەرنامە بدرێت.. دەشێت بۆ نموونە گۆڤارێکی تایبەت بە وەرگێڕان و دنیای وەرگێڕان هەبێت، کە لە ئاستێکی پەروەدەیی و ئەکادیمی بەرز و باشدا بێت و بایەخ بەو لێکۆڵینەوە و باسانە بدات کە پێوەندی ڕاستەوخۆیان بە زمان و زمانناسی و پەنا و پاسارە تەکنیکییەکانی پاچڤەوە هەیە و بە وردی پەیگیری و پەیجۆری بزووتنەوەی وەرگێڕانی کوردی بکات.. پاچڤە بە دەرس لە زانکۆکاندا بخوێنرێت و بایەخی تایبەتی پێ بدرێت.. دامودەزگایەکی پاچڤەوانی نەتەوەیی زۆر کارامەی بۆ نموونە وەک (بیت الحکمة= خانەی حیکمەت)ی سەردەمی هارونەڕەشید و مەئموون بێتە دامەزراندن و بە کۆمەڵێک کادیری پسپۆڕی کارامە و ئەهلی ئیشەکە کە زمانانی زیندووی دنیا بزانن، بسپێردرێت و مووچەیەکی باشی ئەوتۆیان بۆ ببڕێتەوە کە چاویان لە هیچ کارێکی دیکە نەبێت و هەموو توانایییەکی خۆیان بۆ کاروباری پاچڤە و دنیای پاچڤەوانی تەرخان بکەن، خۆ هەر وەرگێڕیک بگریت بۆ ئێمە سەد پەرلەمانتاری مشەخۆر و مێمڵ دێنێت، چونکە دەشێت میللەت حکومەت، یان پەرلەمانی نەبێت، بە تایبەت ئەم پەرلەمانە جوانەی لای ئێمە!، بەڵام هەرگیز ناشێت و نابێت میللەت کتێبی نەبێت! ئەوجا لەم دەزگا پاچڤەوانییەدا پسپۆڕانی ئەهلی کتێب و کتێبناسیی دەتوانن لە هەر بوارێکی ئەپستمۆلۆژیدا کتێب هەڵبژێرن و ئەو کتێبانە پێش بخەن کە کاریگەری پێشڕەوانەیان هەیە و خێرایی بە بزووتنەوەی ئەپستمۆلۆژی ئەمرۆمان ببەخشن و بۆ هەر کتێبێک وەرگێڕی گونجاو بدۆزنەوە و هەر وەرگێڕێکیش کتێبی دڵخوازی خۆی بۆ وەرگێڕان هەڵبژێرێت، هەروەها بێت بە مەڵبەندێک بۆ کۆبوونەوەی وەرگێڕەکان و ئاڵوگۆڕی ڕا و بۆچوون و ئەزموونی وەرگێڕەکان لە نێو یەکتردا، هەڵبەت ئەم پاچڤەخانەیە (دار الترجمة) ئەرشیف و ئەرشیڤخانەی خۆشی دەبێت، کە دەکرێت لەو ڕێگایەوە ڕێ لە دیاردەی پاچڤەی دووبارە و سێ بارەی کتێبان بگیرێت، کە هەم کاتێکی زۆر و هەم پارەیەکی زۆر بە فیڕۆ دەدات.

هەڵبەت هەندێک جار پاچڤەی دووبارە و سێ بارە، بە تایبەتی بۆ بەرهەمێک کە خراپ تەرجەمە کرابێت و ناهەقی لە دەقەکە و خاوەن دەقەکە کرابێت، هەر ڕوودەدات و ئەمە پاکانەی خۆی هەیە، بەندە پێشنیاری ئەوە دەکەم کە هیچ بەرهەمێکی پاچڤە کراو بە بێ هەڵسەنگاندنی ئەکادیمیانە و بە بێ مۆڵەتی یاسایی و فەرمی، پاچڤەخانەی نێوبراو لە هیچ وەشانخانەیەک چاپ و بڵاونەکرێتەوە، تا ئەم پاشاگەردانییە هەندێک برەوێتەوە و پرۆسەی پاچڤەوانی بکەوێتە سەر سکەی خۆی و بەرە بەرە ببێت بە هەوێن و ئامیانی ڕێنیسانسی ئەپستمۆلۆژی.

* * *

ئەوجا با سووکە هەڵوەستەیەک لەسەر زمان بکەین، دیارە زمانی پەتی لە دنیادا نییە، هەر زمانێکی زیندووی دنیا بگریت، ڕاسەوخۆ و ناڕاستەوخۆ بە گوێرەی واقیعی مێژوویی، جوگرافی، کولتووری و جیۆسیاسی، تەنانەت بازرگانی و ئایینی و ئابووریش، دەگەڵ یەکدیدا لە حاڵی دان و سەندن و کارلێکدا بوون و وشە و زاراوەیان چووەتە ناو یەکدی و باندۆر و کاریگەرییان بەسەر یەکترەوە هەبووە، وشەش کە ئاوەکی دەکەوێت و لە زمانێکەوە تەرەی ناو زمانێکی دی دەبێت، یان بە هەمان فۆنەتیک و مانا لە زمانە بێگانەکەدا دەمێنێتەوە و بەرە بەرە لە ڕێگەی بەکارهێنانەوە،ماڵی و کەوی دەبێت و خووی زمانە بێگانەکە دەگرێت و دەبێت بە موڵکی ئەو

زمانە، یان فۆنەتیک و ماناکەی دەگۆڕێت و بە ئاسانی لە زمانی یەکەمدا ناناسرێتەوە و ملکەچی دەستوور و ڕێزمانی دووەم دەبێت، بۆیە زمانی پەتی، خەیاڵپڵاوە، نیشانەی ئەوەیە کە ئەو زمانە تەماس و کارلێکی ئەپستمۆلۆژی دەگەڵ زمانانی دەوروبەری خۆی و دنیادا نییە و زمانێکی گۆشەگیرە. زمانی بەرهەمهێنانی فیکر و فەلسەفە و هونەر و زانست نییە... بە هەرحاڵ کێشەی زمان لەوەدا نییە کە وشەی بێگانەی تێدا بێت، بە تایبەت ئەو وشانەی کە ماڵیی بووبن و هاوتایان لە خودی زمانە وەرگرەکەدا نەبێت، وەرگرتنیان زۆر ئاساییە، بە مەرجێک لە وەرگرتن و دەستکاری و بەکارهێنانیدا تەبیعەت و دەستوور و ڕێزمانی زمانەکەی خۆمان ڕەچاو بکەین، واتە بە گوێرەی دەستووری زمانی کوردی مامەڵەی لەتەکدا بکرێت، زمان بە وشە و زاراوەی بێگانە، بە تایبەت ئەگەر ئەو وشە و زاراوانە لە زمانی وەرگردا نەبن، نە عەیبدار دەبێت، نە دەشێوێت، بەڵکو بە داڕشتن و ڕستەبەندی بێگانە و نامۆ بە دەستوور و ڕێزمانی زمانی وەرگر، عەیبدار دەبێت و دەشێوێت، کە ئەمە لە نووسینی ئەمڕۆی زۆر لە وەرگێڕ و هەندێک لە نووسەرەکانماندا بە زەقی دیارە.

(٢)

بە درێژایی مێژوو ئەوە ساغ بووەتەوە کە پاچڤە نەک هەر پێوەندی ڕاسەوخۆی بە تازەبوونەوە و تازەگەرییەوە هەیە، بەڵکو یەکێکە لە فاکتەر و کۆڵەکە گرینگەکانی ڕێنیسانسی هەمەلایەنەی میللەتان، واتە تازەبوونەوە و ڕێنیسانس لە هەموو سەردەمێکدا قەرزارباری پاچڤە بووە، خۆ ئەگەر کەموکوورییەک لە یەکێک لە کایە و بوارەکانی نوێگەری و مۆدێرنیتەدا بە دی بکرێت و هەبێت، یەکێک لە هۆیەکانی بۆ کەموکوڕی و کێماسی بواری پاچڤە دەگەڕێتەوە کە بیروبۆچونی گەلانی دیکەی بە دروستی نەگواستووەتەوە، یان ئەگەر گواستبێتییەوە، بە نیوەچڵی گواستوویەتییەوە، کە ئەمەیان کارێکی مەترسیدارە، چونکە ئەگەر ویستت میللەتێک کۆڵەوار و داماو بکەیت، بیکەیت بە گەپجاڕ و عاجباتی، ئەوە حەقیقەتی لێ بشارەوە، یان بە نیوەچڵی بیخەرە بەردەستی، ئیدی خۆبەخۆ و بەرە بەرە دەپووکێتەوە، دیارە ئەمە خۆی لە خۆیدا ئاماژەیە بۆ گرنگی دەوری وەرگێڕ لە خزمەتکردنی فەرهەنگ و کولتوور و کایە ئەپستمۆلۆجییە جۆراوجۆرەکانی میللەتی خۆیدا، هەڵبەت ئەم جێگە و پێگەیە هەر وەرگێڕێکی باش دەخاتە ژێر باری بەرپرسیاریەتی ئەمانەتدارییەوە، لە کاری وەرگێڕاندا، پاچڤە نەک هەر فەرهەنگ و کولتوور دەوڵەمەند دەکات، بەڵکو زمانیش دەوڵەمەند دەکات، میللەتانیش لە ڕووی ژیاری و شارستانی و ئەپستمۆلۆژییەوە زیاتر بە یەکدی دەناسێنێت، دەشێت بگوترێت پاچڤە گفتوگۆیەکی شارستانیانەیە لە نێوان میللەت و کولتوورە جیاوازەکاندا، بۆیە پاچڤە بەرپرسیاریەتێکی گەورەیە وەک چۆن نووسین، زانایی و توانایی دەوێت، پاچڤەش بەو ئاوایە زانایی و توانایی و ئەمانەتداری خۆی دەوێت و ئەگەر لە نووسین قورستر نەبێت، هەرگیز ئاسانتر نییە، ئەگەر پاچڤەش کەم و زۆر خولقاندنەوە و داهێنانی زمانەوانی و ئەدەبی نەبوایە، دەبوایە ئەو هەموو جیاوازییە لە شێواز و ستایل و ڕوونی و ڕەوانی و تۆنی دوو، یان چەند پاچڤەی یەک بەرهەمدا، لە لایەن دوو کەس، یان چەند کەسێکەوە نەبوایە.

ڕاستە نووسەر زۆر پابەندی بیری خۆیەتی و تەواو لە خەمی ئەوەدایە بە جوانترین شێوە دەری ببڕێت، بەڵام لە دەربڕینی مەبەست و بەکاربردنی زمان و زاراوەدا تەواو ئازادە، بەڵام وەرگێڕ دەبێ وشە بە وشە، ڕستە بە ڕستە، هەوراز و نشێوی دەقێک تەی بکات کە خەڵکێکی دیکە نووسیویەتی، بۆیە هەر پاچڤەیەک جۆرە ڕاڤە و شرۆڤەیەکی سخ و چڕە، ئەمەش هێندەی تر ئەرکی وەرگێڕ قورستر دەکات، چونکە ئەگەر زەوق و تەبع و توانایی زمانەوانی- ئەدەبی وەرگێڕ، زۆر لە زمان و ستایلی خودی نووسەری دەقەکە دوور بکەوێتەوە، بە ئاسانی کارەکەی لێ قبووڵ ناکرێت، دەبێت وەرگێڕ بە هەمان شێواز و ستایلی نووسەری دەقەکە ئەو دەقە بۆ زمانی دووەم بگوێزێتەوە، تەنانەت لە مانا و مەبەست و ئیستێتیکا و ڕوونی و ڕەوانی دەقەکەش بەرپرسە، بە کورتی و بە کوردی وەرگێڕ دەبێت بچێتە کلێشە و پێستی نووسەری دەقەکەوە، بۆیە زۆرجار پاچڤە لە نووسین قورسترە، چونکە وەرگێڕ جگە لە پابەندی بە زمان و شێوازی دەربڕین و گوزارشتەوانی نووسەرەوە، دەبێت کارێکی وەهاش بکات، دەقەکە لە زمانی دووەمدا بۆنی پاچڤەی لێ نەیەت، داڕشتن و ڕستەبەندی و ڕێزمان و زمانی وەرگێڕانەکەی نەکەوێتە ژێر کاریگەری و باندۆری ڕستەبەندی و دەستوور و ڕێزمانی زمانی دەقە

ئەسڵەکەوە، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە وەرگێڕ لە کاتی وەرگێڕاندا بەو زمانە بیر بکاتەوە کە دەقەکەی بۆ وەردەگێڕێت، نەک بە پێچەوانەوە، واتە دەبێت زمانی دووەم بە ڕادەیەک بزانێت و بەسەریدا زاڵ بێت و ڕاز و ڕەمزەکانی شارەزا بێت، کە دەقەکە بە جۆرێک لە زمانی دووەمدا بخولقێنێتەوە و دابڕێژێتەوە کە ئەگەر نووسەرەکە بۆ خۆی زمانی دووەمی زۆر باش زانیبا، هەر بەو شێوەیەی دابڕشتبایەوە.. دیارە ئەم حاڵەتە لە کارێن دەقی ئەدەبی و چیرۆکڤانیدا زۆر هەستیار و گرینگترە تا لە دەقێن باو و ئاسایی و ستانداردی زانستی و کۆمەڵایەتی.. هەر هەموو ئەمە ئەوەمان پێ دەڵێت کە پێویستە وەرگێڕ، دەقێک بۆ وەرگێڕان هەڵبژێرێت کە بە دڵی خۆی بێت، حەزی لێ بکات بە ئاسانی تێکەڵاوی ببێت تا کارەکەی پوختە و جوان و ڕوون و ڕەوان دەربچێت، دەنا کارەکەی دەبێت بە بێگار و سوخرە و جەڵەبی و بێ ڕەونەق دەردەچێت و هەرگیز نزیکترین هاوتای دەقەکەی لە زمانی دووەمدا بۆ بەرهەم نایەتەوە، هەڵبەتە هاوتا دۆزیش بۆ خۆی سەلیقە و شارەزایی و پابەندییەکی زۆری گەرەکە، بۆ نموونە، ئەگەر بەرانبەر وشەیەک، یان زاراوەیەکی دەقی یەکەم، لە زمانی دووەمدا سێ چوار هاوتات دۆزییەوە، ئەوسا دەبێت بێیت بگەڕێیت بزانیت لەو سێ چوار هاوتایەدا کامیان پڕ بە پێستی وشە، یان زاراوەکەی دەقی یەکەمە و ڕوحی ئەو دەپارێزێت و مانا و چەمکەکەی زیاتر دەگەیەنێت، ئەوجا لێرەدا دەبێ ئەوەش بگوترێت کە پێوەندی پاچڤە و ڕاڤە (تەفسیر) بە ڕادەیەکە ڕەنگە ئەگەر بگوترێت پاچڤە ڕاڤەیەکی سخ و چڕە و ڕاڤە پاچڤەیەکی شاش و نەسفتە نەبێت بە زیدەڕۆیی، ئەمەش بەو مانایەیە کە وەرگێڕ، ئەوەندی دەرفەتی هەیە پێوستە و حەقە زۆربەی ئەو سەرچاوە سەرەکی و گرینگانەش بخوێنێتەوە کە دەربارەی ئەو دەقەی کە بە نیازە پاچڤەی بکات، وە خوێنێت، تا ڕاز و ڕەمز و نهێنییەکانی پشت دەقەکەشی بۆ ڕوون ببێتەوە و لە وەرگێڕانەکەیدا سوودی لێ ببینێت، چونکە کاتێک وەرگێڕ دەچێتە ژێر باری وەرگێڕانی دەقێک، لە هەر ورد و درشت و تەکنیکێکی دەقەکە، لە ڕواڵەت و ناوەرۆکی دەقەکە بەرپرسە و دەبێت بە نوێنەری باوەڕپێکراوی دەقەکە و لەوەش زیاتر دەچێتە کڵێشە و پێستی نووسەری دەقەکە و دەقەکە دەبێت بە ئەمانەت لەلای ئەم و خیانەت بە ئەمانەت وەک دەڵێن کاری کردەنی نییە.

بە کورتی و کرمانجی وەرگێڕ دەبێ دەقەکە لە خوێنەر باشتر بناسێت، چونکە وەرگێڕ هەم خوێنەری جیددی دەقەکەیە و هەم وەرگێڕی ئەمینی دەقەکەیە، هەر وەرگێڕێک باری ئەم ئەمانەتە نەبات نابێت بچێتە ژێری، دەنا ئۆباڵی نووسەر و دەقەکە و خوێنەرانی زمانی دووەمیشی دەکەوێتە ئەستۆ.. کەواتە پاچڤە کارێکی میکانیکی ڕۆتینی ئاسایی نییە، بەڵکو بە تایبەتی لە ڕووی زمان و مامەڵەی زمانەوانییەوە، جۆرە داهێنانێکە، چونکە پاچڤە لە هەمان کاتدا هەڵوەشاندنەوەی دەقێکە لە زمانی یەکەمدا و خولقاندنەوەی هەمان دەقە بە هەمان کەرەستە و ڕەگەزی خۆی، لە زمانی دووەمدا و بە گوێرەی دەستوور و ڕێزمان و تایبەتمەندییە زمانەوانییەکانی زمانی دووەم کە ئەمە لە ڕووی مامەڵەی زمانەوانییەوە جۆرە تواناییەکی فیلیڤانی گەرەکە، خۆ پاچڤەی دەقە فیلیڤانییە ئەدەبییە خەیاڵئامێز و خەیاڵ ئەنگێزەکان، بۆ خۆی جۆرە خولقاندنەوەیەکی داهێنەرانەیە، چونکە لە دەقی فیلیڤانی ئەدەبیدا، خەیاڵ و فەنتازیا و تەکنیک و ئیستێتیکا، بە کورتی و کرمانجی زیاتر هونەری بوون و ئەدەبی بوونی مەبەستە تا پەیام و گەیاندنی پەیام، بۆیە وەرگێڕ دەبێت ببێت بە شەریکی ڕوحی تێکڕای ئەو خەون و خەیاڵ و فەنتازیا و تەکنیک و لەزەتە ئیستێتیکی و ئەدەبییەی کە لە خودی دەقەکەدا هەیە و ڕواڵەت و ناوەرۆکی دەقەکەی تەنیوە، تا بتوانێت هەمان ئەو لەزەتە ئیستێتیکی و ڕوحییە بۆ خوێنەرێن زمانی دووەم، بە هەمان هونەرێتی زمانی یەکەم بگوێزێتەوە، کە ئەمە بە بێ بەهرەی هونەری قەت مەیسەر نابێت.. دەقی ئەدەبی هەم هونەری زمانەوانی تێدایە و هەم هونەری ئەدەبی، بەڵام دەقێن غەیرە ئەدەبی، ڕەنگە زۆر کەڕەت هونەری زمانەوانی تێدا هەبێت، بەڵام هونەری ئەدەبی فیلیڤانی تێدا نییە، چونکە زمان لەم جۆرە دەقە نائەدەبیانەدا، زیاتر زمانێکی ستانداردی ئاساییە و پردی گواستنەوەی پەیامە و لە خەون و خەیاڵ و فەنتازیا بە دوورە.

بە هەر حاڵ وەرگێڕ دەبێت بە زمانی دووەم کاری وەرگێڕان بکات و خوێنەرێکی لە زەبر و جیددی و پەیگیر بێت، هەر کەسێک باکگراوندێکی دەوڵەمەند و باشی خوێندنەوەی نەبێت و مل بە پاچڤەوە بنێت، هەم غەدر لە خۆی و هەم غەدر لە هەردوو زمانی یەکەم و

دووەم دەکات.. زمان کە بە هەڵە بەکار برا، هاوار دەکات، هەست بە جۆرە سووکایەتییەک دەکات، ئەوەی سووکایەتی بە زمان و چۆنیەتی بەکاربردنی بکات، زمان لێی هەڵدەگەڕێتەوە و سووکایەتی پێ دەکاتەوە، بگرە تووشی ڕیسوابوونیشی دەکات، بۆیە وەرگێڕ و هەر کەسێکی ئەهلی قەڵەم، بەو چاوەوە بڕواننە زمان و مامەڵەی لەتەکدا بکەن کە بوونەوەرێکی زیندووە، هەڵبەتە وەرگێڕ.. وەرگێڕ بۆ کوردیم مەبەستە.. دەبێت بە بەردەوامی کەلەپووری ڕەسەنی میللەتی خۆی چ فۆلکلۆر و چ نووسراو دەور بکاتەوە، تا توانایی گوزارشت و دەربڕینی خۆی دەوڵەمەند بکات و زمانەکەی مشت و ماڵ بدات و سیقال بکاتەوە و توانایییەکی زیاتری زمانەوانی پەیدا بکات.

هەڵبەتە بۆ وەرگێڕ زاڵ بوونی بەسەر بابەتی ئەو دەقەدا کە دەیەوێت وەری بگێڕێت، ئەگەر لە مەرجی زانینی دوو زمانەکە گرنگتر نەبێت، ئەوە هیچی کەمتر نییە، بۆ نموونە ئەگەر دەقێک بدرێت بە دوو وەرگێڕ کە هەردووکیان لە یەک ئاستی زانینی هەردوو زمانی یەکەم و دووەمدا بن، بێ گومان ئەوەیان کە باشتر لە بابەتی دەقەکە حاڵی بووبێت، باشتری پاچڤە دەکات تا لەوەی تریان.. دیارە ئەم سێ مەرجە، واتە شارەزایی لە زمانی یەکەم و دووەم و زاڵبوونی بەسەر بابەتی دەقدا بەس نییە بۆ ئەوەی وەرگێڕی چاک بێت، بەڵکو شارەزایی لە فەن و فێڵ و ڕاز و ڕەمزی هونەری پاچڤەش مەرجێکی زۆر گرینگە.. ئەوەی شارەزایی لە هونەری وەرگێڕاندا نەبێت، هەموو مەرجەکانی دیکەشی تێدابێت هەر نابێت بە وەرگێڕی چاک، شارەزایی لە هونەری وەرگێڕاندا بە مومارەسە و سوور بوون لە سەر فێربوونی دێتە دی و مەرجی فێربوونیش، حەز و کۆڵ نەدانە، لەزەت بینینە لەو ئیشەی دەتەوێت فێری بیت، بۆ نموونە ئەگەر وەرگێڕێک لەزەت لە پاچڤەکردن نەبینێت و بە لەزەتەوە مومارەسەی نەکات، زۆر زەحمەتە لەو بوارەدا سەربکەوێت، دەبێت بەو نەفەسە مامەڵە دەگەڵ پاچڤەدا بکات، کە ئەگەر لە کاری نووسین زیاتر نەبێت، هیچی کەمتر نییە، کە بە دڵنیاییەوە پاچڤە لە زۆر ڕووەوە لە نووسین قورسترە.

هەڵبەتە وەرگێڕان تێکەڵەیەکە لە وردی زانست، ناسکی هونەر، لە بەهرە و سەلیقەی ئەفراندن و توانایی نووسەرایەتی، بەڵام بە ناسنامەی پاچڤە و وەرگێڕان.. وەرگێڕ جگە لەو پێشمەرجانەی کە لە پێشترەوە ئاماژەمان بۆ کردوون، دەبێت بەهرە و توانایی نووسینی هەبێت، خۆ ئەگەر نووسەرێکی لەزەبڕیش نەبێت، ئەوە دەبێت نیمچە نووسەر و دەستێکی باڵای لە هونەری نووسیندا هەبێت، لە نهێنی و وردەکارییەکانی زمان ئاگادار بێت، بابەتی وەرگێڕانەکەی بە دروستی تێ بگات و بخوێنێتەوە، نابێت ئەوەشمان لە بیر بچێت کە وەرگێڕ لە کاری وەرگێڕاندا گوزارشت لە بیروبۆچوون و هزرینی خۆی ناکات، ناتوانێت لەو هزر و بیرانە دەربچێت کە لە خودی دەقەکەدا هەن، چونکە بەو دەقەوە پابەندە کە کەسێکی دی بەرهەمی هێناوە، واتە چەندێتی و چۆنایەتی دەقەکە لە زمانی دووەمدا بە گوێرەی یاسا و ڕێسای زمانی دووەم بخوڵقێنێتەوە و دەقایەتی دەقەکەش بپارێزێت.. کەواتە پاچڤەش بۆ خۆی بە مانا بەرینەکەی کاری نووسینە، جۆرە هونەرێکی نووسەرایەتییە، واتە مەرج نییە هەر نووسەر بەهرە و توانایییەکی فراوانی زمانەوانی- ئەدەبی و توانایی داڕشتنی جوان و خۆشخوان و خاوەنی بەلاغەت و فەساحەت، ڕوونبێژی و ڕەوانبێژی و جوانکاری هەبێت، بەڵکو وەرگێڕیش دەبێت هەمان ئەو بەهرە و تواناییانەی هەبێت و بتوانێت بە زەبری ئەو بەهرە و تواناییانە بە سەلامەتی لە مینجاڕی پاچڤە دەربچێت.

ڕەنگە هەموو نووسەرێک نەتوانێ ببێت بە وەرگێڕ، بەڵام هەر وەرگێڕێک دەبێت بەهرە و توانایی نووسینی تێدا بێت، واتە ئەگەر نووسین ئەفراندن بێت، ئەوە وەرگێڕان دەکاتە ئەفراندنەوەی نزیکترین هاوتای ئەو دەقەی کە دێتە وەرگێڕان، بگرە ئەگەر بگوترێت وەرگێڕ پێویستە توانایی و بەهرەیەکی نووسینەوانی زیاتری لە نووسەر هەبێت، ڕەنگە نەبێت بە زیادەڕۆیی، چونکە نووسەر لە شێواز و ستایل و دەربڕین و گوزارشت و بەرجەستەکردنی بەرهەمەکەیدا ئازاد بووە، بەڵام وەرگێڕ لە دنیایەکدا کار دەکات کە لە لایەن کەسێکی دیکەوە خوڵقێنراوە، قاڵب و فۆرمی تایبەتی پێ دراوە، تێمە و ناوەڕۆک و پەیامی دڵخوازی نووسەری لێ بارکراوە. ئیدی وەرگێڕ چاری ناچارە دەبێ مامەڵە دەگەڵ ئەو واقیعەدا بکات و شارەزایانە ئەو دنیا پێشوەختە خوڵقێنراوە هەڵوەشێنێتەوە و بە هەمان کەرەستە و دار و پەردوو لە زمانی دووەمدا، هونەرمەندانە و بە جۆرێک بخوڵقێنێتەوە کە لە ڕووی تەکنیک و هونەرکاری و

وردەکارییەوە هاوتای دەقی یەکەم بکاتەوە، واتە وەرگێڕ خۆ بە خۆ دەبێت بە پەیڤداری نووسەری یەکەمی دەقەکە و ئامانەتداری کارەکە وای لێ دەخوازێت لە دەقەکە لانەدات، واتە دەقەکە یاسا و ڕێسا و چۆنیەتی کارکردنی وەرگێڕەکە دەسەپێنێت.. هەڵبەت مەرج نییە بەهرەمەندی وەرگێڕ لە زەوق و توانایی نووسەریدا، هەر لە چوارچێوەی ئەدەبی و ژانرە ئەدەبییەکانی وەک چیرۆک و ڕۆمان و شیعردا بێت، بەڵکو ئەو وەرگێڕ و پاچڤەوانانەش کە لە بوارە زانستی و تەکنۆلۆژیەکانیشدا کار دەکەن، دەبێت ئەو زەوق و بەهرە و توانایییە نووسینەوانییەیان هەبێت، چونکە دەق کە بە زمان دێتە بەرجەستە کردن لەو ڕوانگەیەوە بەرهەمێکی زمانەوانی- ئەدەبییە و وەرگێڕانیش لەو حاڵەتەدا دەکاتە دووبارە ئەفراندنەوەیەکی زمانەوانی- ئەدەبی.

ئەوجا بەم پێودانگە، پاچڤەی باش (بۆ کوردی) ئەوەیە کوردی بێت، لە ڕاستە نووسینی کوردی بچێت. مەبەست ئەوەیە کە بۆنی پاچڤەی لێ نەیەت، یان کەمترین بۆنی پاچڤەی لێ بێت، واتە شەقڵ و نەفەسی یارۆی وەرگێڕی پێوە دیار نەبێت، وەک پێشتریش باسمان کرد وەرگێڕ لە کاری وەرگێڕاندا گوزارشت لە بیروبۆچوون و هزرینی خۆی ناکات، ناتوانێت لەو هزر و بیرانە دەربچێت کە لە خودی دەقەکەدا هەن، چونکە بەو دەقەوە پابەندە کە کەسێکی دی بەرهەمی هێناوە، واتە چەندێتی و چۆنایەتی دەقەکە لە زمانی دووەمدا، بە گوێرەی یاسا و ڕێسای زمانی دووەم بخوڵقێنێتەوە و دەقایەتی دەقەکە بپارێزێت، واتە نەفەسی وەرگێڕی پێوە دیار نەبێت، پاچڤەیەکی وشە بە وشەی وشک و مردوو و بێ گیان و شەقوشڕ نەبێت، ڕوون و ڕەوان و خۆشخوێن بێت، تیمە و ناوەرۆک و بابەتی دەقەکە بە ئاسانی و ڕوونی بنوێنێتەوە و وردەکاری و ناسککاری و تەکنیک و هونەرکارییەکانی دەقە ئەسڵییەکە لە زمانی دووەمدا بنوێنێتەوە، بۆ نموونە ئەگەر نووسەری دەقەکە لە شوێنێکدا دەربڕینێکی شاعیرانەی بەکار بردبێت، بە هەمان نەفەسی شاعیرانە پاچڤە بکرێتەوە، یان ئەگەر نووسەر تەنز و ساتیری بەکار بردبێت، هەمان حاڵەتی تەنزئامێز لە پاچڤەکەشدا ڕەنگ بداتەوە، یان ئەگەر نووسەر لەبەر هەر هۆیەک، یان بە هەر مەبەستێک لە هەندێک شوێنی دەقەکەیدا زمانی کلاسیک، یان کۆن، یان قورس، یان زمانی عامیانەی بەکار بردبێت، دەبێت هەموو ئەو حاڵەتانە لە زمانی دووەمدا ڕەنگ بدەنەوە، دەنا وەرگێڕانێکی ڕووت و قووت و بێ گیان و بێ هەوراز و نشێوی بێ ناوەرۆک، دەکاتە بێگار و هیچ خزمەتیک بە بزووتنەوەی کولتووری و ئەپستمۆلۆژی ناکات، هەروەها لە وەرگێڕاندا دەبێت ئەوەش دەربخرێت کە نووسەر چی گوتووە و چۆنی گوتووە، تەنانەت ئەوەش دەربکەوێت کە ویستوویەتی چ بڵێت، لە نێو وەرگێڕ و پاچڤەوانەکاندا، تەنیا لەنێو ناودارانی ئەهلی پاچڤەشدا، هەندێک هەن کە هەر بەرهەمێک چەندیش لە ڕووی ستایل و شێوە و ناوەرۆکیشەوە جیاواز بن، بە هەمان شێوە و ستایلی خۆیانەوە پاچڤە دەکەن، کە ئەمەش پاچڤەیەکی میکانیکی ناپەسەند و ناسەرکەوتووە، چونکە ڕوح و هەناسەی وەرگێڕی لێ بارکراوە، هەڵبەت هەندێک دەق هەن لە ئیجادی ئاڵۆز و گۆنگن، سەخت و دێرفامن، وەرگێڕ چی بکات، ئەوەندەی لەسەرە کارێک بکات کە ئاڵۆزی و گۆنگی پاچڤەکەی لە هی دەقە ئەسڵییەکە زیاتر نەبێت، ئاڵۆزی و گۆنگی دەق و پاچڤەی ئەم جۆرە بەرهەمانە، دەبێت بە کۆمەکی ڕاڤە و شرۆڤە و پەراوێزنووسیی چارەسەر بکرێن.

بەندە پێمـوایە خوێنەر دەبێت لە خوێندنەوەدا زۆر هەستیار بێت و بە نەفەسی ڕەخنەییەوە بخوێنێتەوە و بتوانێت موناقەشەی ئەو دەقە بکات کە دەیخوێنێتەوە و لە دوا ئەنجامدا هەڵسەنگاندنی بۆ بکات و داوەری دەربارەی سەرکەوتن و ناکامییەکانی بکات، ئەوجا لێرەدا کە باسەکەمان باسی وەرگێڕانە، بێ گومان خوێنەرێک کە بە خۆی زمانزان بێت، یان پاچڤەوان بێت، باشتر داوەری پێ دەکرێت، کاتێک کە بەرهەمێکی پاچڤە کراو دەخوێنێتەوە بەتەمایە بە ڕاستە ڕێگایەکی خۆش و هەمواردا بڕوات، کاتێک لە قۆناغی یەکەمی ڕێگاکەدا، یان لە نیوەی ڕێگاکەدا، یان لە هەر قۆناغێکی ڕێگاکەدا، کۆسپ و تەگەرە و هەوراز و نشێوی لەناکاو و چاوەڕوان نەکراوی دێتە پێشێ یەکسەر دڵی خەبەر دەدات کە ئەم ماستە موویەکی تێدایە و دەکەوێتە گومانەوە و وەک خوێنەرێکی فاما و شارەزا و ئەزمووندار، داوەری خۆی دەکات، یان هەندێک جار تووشی دەبێت بە تووشی هەندێک ڕستەی ناباو و ناسازی گومان ئەنگێزی ئەوتۆوە کە خۆی شەرعی خۆی دەکات، یان جاری وا هەیە نامیلکەیەکی بچووک لە زمانی دووەمدا بووە بە کتێبێکی قەبە و ئەستوور، کە

ئەمەش بۆ خۆی گومان چێ دەکات و جێگەی گومانە، بە تایبەتی ئەگەر ژمارەی ئەلفبای زمانی یەکەم و دووەمی دەقەکە بە قەد یەک بن، یان زۆر لە یەکدی نزیک بن، ئەمە جگە لەوەی زۆربەی هەرە زۆری کاری وەرگێڕان لەلای ئێمە لە زمانی یەکەمی دەقەکەوە نەکراوە، بەڵکو لە زمانی دووەم و هەندێک جار لە زمانی سێیەمەوە دەکرێن، لەم حاڵەتەدا دەقەکە هەتا دەگاتە لای ئێمە، تەواو کاڵ دەبێتەوە و خوێنەر هەم بە گومان و هەم بە نابەدڵی و ناچاری پێشوازی دەکات و حەقی خۆشیەتی، ئەوجا وەرگێڕ بۆ قەرەبووکردنەوەی ئەم حاڵەتە، دەبێ سەنگینترین پاچڤە بکات بە سەرچاوەی کارەکەی و لەگەڵ پڕ سەنگینترین پاچڤەی دیکەدا لە زمانێکی دیدا بەراوردی بکات، بۆ نموونە ئەگەر دەقێکی ئینگلیزی کرابوو بە عەرەبی و کوردێک لە عەرەبییەوە بیکات بە کوردی، حەقە لەگەڵ تەرجەمە فارسییەکەی، یان تورکییەکەی هەمان دەقدا بەراوردی بکات، ئەگەر بۆ نموونە یەکێک لەو دوو زمانەش بزانێت، یان پاچڤەکەی بدات بە کەسێک کە زمانی یەکەمی دەقەکە بزانێت تا بەراوردی بکات و پێداچوونەوەی بۆ بکات، ئەم کارە هەم نیشانەی ئەمانەتدارییە و هەم متمانەی خوێنەر بەدەست دێنێت، ڕاستە هەندێک جار پاچڤەیەکی خراپ، نا ئەمین، بە گەرمی لەلایەن خوێنەرانەوە پێشوازی لێ دەکرێت، هۆی ئەمە ئەوەیە کە وەرگێڕەکە هەرچەندە ئەمین و ورد نییە، بەڵام قەڵەم و ئینشایەکی باشی هەیە، دیارە ئەمە زیاتر لە بەرهەمێن عەوامپەسەندا دەردەکەوێت و بەسەر خوێنەرێن ئاسایی و کول سەرنجدا تێدەپەڕێت، دەنا بەرهەمێک لە ئاستێکی ئەکادیمی و بەرزدا بێت، خوێنەری جیددی و تیژ سەرنجی دەوێت و بە ئاسانی بەسەر خوێنەردا تێناپەڕێت، بۆیە مەرج نییە گەرمیی بازاڕ و فرە خوێنەریی بەرهەمێک نیشانەی سەرکەوتن بێت.

بەهەر حاڵ پاچڤە بە گوێرەی بابەتی پاچڤەکە دەگۆڕێت، وەک چۆن هەر بابەتێک بەدەم چێبوونەوە زمان و ستایل و ئاستی خۆی بەرهەم دێنێت، بەو ئاوایەش لە پاچڤەدا ڕەنگ دەداتەوە، خوێنەریش ئاستی جیاوازیان هەیە، بۆ نموونە خوێنەرێن بەرهەمێن ڕۆمانسی سادە، ناتوانن بەرهەمێکی پاچڤەکراوی فەلسەفی زەحمەت و دژوار و دێرفام بخوێننەوە و لەزەتی لێ بدین، لە کاتێکدا بەرهەمەکە لە بنەڕەتدا بۆ خەڵکانێکی دەستەبژێر نووسراوە.

گرینگ ئەوەیە وەرگێڕ، بە دروستی و ئەمانەتەوە کارەکەی خۆی ئەنجام بدات، ئیدی هەر بەرهەمە خوێنەری خۆی پەیدا دەکات، چونکە خۆی دەزانێت چ بەرهەمێک بابەتی زەوق و حەزی ئەوە، چ بابەتێک کەڵکەڵە و خولیای ئەبستمۆلۆجییەکانی ئەو تێر و پاراو دەکات، چونکە خوێندنەوە تەنیا بۆ لەزەت و کات بەسەر بردن نییە.

دیارە هەبوونی ڕەخنە، دیاردەیەکی شارستانی پێشکەوتووە و نیشانەی دیموکراتیەت و قبووڵکردنی یەکدییە، ڕەخنە ئەگەر بە نیاز پاکی و بابەتیانە و بە مەبەستی خەمخۆری بۆ تێکڕای بزووتنەوەی ئەپستمۆلۆژی بێتە نووسین، دەبێتە پشتیوانێکی گەورەی ئەرێنی هەم بۆ وەرگێڕ و هەم بۆ خوێنەر و هەم دەبێت بە پاسەوانی ئەمینی بزووتنەوە کولتووری و ئەپستمۆلۆژییەکە، لێ مخابن ڕەخنە لای ئێمەی کورد وەک هەموو کایە و وارە ئەپستمۆلۆژی و کۆمەڵایەتی و سیاسی و ڕۆشنبیرییەکانی دیکە هێشتا زۆر کۆرپەیە و هێشتا لە ڕق و حەزی شەخسی دەرباز نەبووە، کە ئەمە زادەی دیکتاتۆریەتی زەینی و قبووڵ نەکردنی یەکدییە، ڕەخنەگری لای ئێمە ئەوەندەی سەروکاری دەگەڵ خودی نووسەر، یان وەرگێڕدایە، ئەویش بە زمانێکی زبری بازاڕی پڕ لە تانە و تەشەر و تەوس و توانج دێت هەندێک عمومیاتگۆیی بەناوی ڕەخنەوە بە خوێنەر دەفرۆشێت و خۆی زۆر لە نووسەر، یان پاچڤەوانەکە بە گەورەتر دەزانێت و غافڵە لەوەی کە سەر و سەختی ئەو دەگەڵ خودی دەقەکەدایە نەک پاچڤەوانەکە، دەوری ئەو دەوری قازییە، قازیش دەبێت هەموو مەرجێکی قەزاوەت و قازیەتی تێدا بێت و دەبێت لە حوکمەکانیدا هەم بێلایەن بێت و هەم خەمسارد و بێ پەروا و بێ ئینساف نەبێت، بۆیە لە دنیای پاچڤەدا ئەو ڕەخنەگرانە حەقی ڕەخنەگرتنیان هەیە کە هەموو مەرجێکی ڕەخنەگریان تێدا بێت، کە یەکێک لەو مەرجانە ئەوەیە بە خۆی دەستی پاچڤەی هەبێت، دەنا لەوەیە داوای مەحاڵ لە وەرگێڕ بکات و هەزار و یەک پەڵپ و بیانووی نالۆژیکی پێ بگرێت.. نەبوونی ڕەخنە لە هەر بوارێکی ژیاندا بێت، دیاردەیەکی نەرێنی و ناپەسەندە، هیچ دیاردە و ڕووداو و شتێک لە سەرووی ڕەخنەوە نییە، ڕەخنەی بابەتیانەی بە ئینساف و زانستیانە، دەتکات بە شەریکی شەرعی و

متمانه پێکراوی هەر دوولای هەر هاوکێشەیەکی ئەپستمۆلۆژی، بەڵام ئەوەی لای ئێمە زۆر زەق و دیارە، قبووڵ نەکردنی یەکدییە، ڕەخنەگرەکانمان زۆر چیکڵدان تەنگ و فیشاڵباز و لە خۆ ڕازین و بە نەفەسی دادگایی کردن و لە قافدا گرتن و شکاندنی نووسەر، یان وەرگێڕ کار دەکەن و مێشیان لێ دەکەن بە گامێش و ئەوەندەی مامەڵە لەگەڵ خودی نووسەر، یان وەرگێڕ دەکەن، خۆ لە قەرەی دەقەکە نادەن، دێن لە ڕێگای هەندێک عمومیاتگۆیی کلێشەییەوە هەم دەقەکە زندە بەچاڵ دەکەن و هەم خوێنەر چەواشە دەکەن و بەدەر لە هەر پێوەر و پێوانە و ویژدان و ئینسافێکی ڕەخنەیی، بازوو نوێنی ڕۆشنبیری خۆیان دەکەن. دیارە بەمە ناوترێ ڕەخنە، یان کاری ڕۆشنبیری، بگرە جۆرە مشەخۆرییەکی حەرامە بەسەر پرۆسەی ڕۆشنبیرییەوە.. لەم لاشەوە خوا حەقە، زۆربەی نووسەر و وەرگێڕەکانمان لەوە دڵناسکتر و خۆ نەناسترن، تەنانەت بۆچوونی حەق و بەجێ و بنیادنەریش بە ئاسانی قبووڵ بکەن.. ئیدی دیکتاتۆریەتە زەینییەکە زاڵە زاڵ.

(٣)

پاچڤە جگە لەوەی گرنگترین گفتوگۆی نێوان شارستانیانی جیاوازە، یەکێکە لە زەرورەتە کولتووری و ئەپستمۆلۆژییەکان، چونکە پاچڤە تەنیا پاچڤەی دەقێک نییە و تەواو، بەڵکو گوێزانەوەی جیهانبینی و فەرهەنگیشە، میللەتان بەیەک دەناسێنێت و ڕێگا ئەپستمۆلۆژییەکانی نێوانیان قەدبڕ دەکەن و دەبن بە شەریکی بەرهەمهێنانی مێژوو و کارە ئەپستمۆلۆژییەکانی تیرەی بەشەر و لێکدی نزیکبوونەوەی کۆمەڵگە جیاوازەکان. پاچڤەی بەرنامەداری بەرهەمێن بەرجەستەی ئەدەبی و زانستی و فیکری و فەلسەفی، بە زمانی ڕوون و ڕەوان و ئەمین، یەکێکە لە فاکتەر و کۆڵەکە گرینگەکانی ڕێنیسانسی هەمەلایەنەی میللەتان، واتە تازەبوونەوە و ڕێنیسانس لە هەموو سەردەمێکدا قەرزارباری وەرگێڕان و پاچڤە بووە، جا لێرەدا هەر پاچڤەی ڕوون و ڕەوان و ئەمین لە زمانانی بیانییەوە بۆ سەر زمانی کوردی بە تەنیا بەس نییە، بەڵکو لە زمانی کوردیشەوە بۆ سەر زمانانانی بیانی گرینگە و پێویستە، هەڵبەتە دەبێت بەرهەمانێک بۆ زمانانی بیانی بێنە پاچڤە کە گرینگی و کاریگەریی ڕۆشنبیری و مێژوویان هەبێت و ڕووی مەجلیسی فەرهەنگ و کولتووری تیرەی بەشەریان هەبێت و پێشوازی ئەپستمۆلۆژییان لێ بکرێت و بۆ ئاشنایەتی شارستانی و کولتووری دەروازەیەک بێت.

لێرەدا جێی خۆیەتی بە شێوەیەکی ڕەوتەنی و خێرا بێینەوە سەر باسی مەرجە سەرەکی و پێویستەکانی پاچڤە و پاچڤەوانی و پاچڤەوان :

١- زانینی زمانی یەکەم، لێرەدا مەبەست لە زانینی هەر زمانێکی بیانییە کە وەرگێڕ پاچڤەی لێوە دەکات بۆ سەر زمانی زگماک و نەتەوەیی خۆی، مەبەست لە زانینی زمان، زمانی ئاسایی و باوی قسەکردن و لێکدی حاڵی بوون نییە، زمانی دابینکردنی پێداویستییە ڕۆژانەکانی ژیان نییە، بەڵکو مەبەست زمانی بەرهەمهێنانی هونەر و فیکر و فەلسەفە و زانستە، بە هەموو پێچوپەنا و نهێنی و ڕەمز و ڕازە زمانەوانییەکانەوە، چونکە هەر کەسێک زمانی زانی، مەرج نییە زمانزان، یان زمانەوان بێت، زۆر کەس زمان دەزانن و خوێنەوار نین، خوێندنەوە و نووسین نازانن.. بە هەرحاڵ خۆ هەموو خوێنەوار و خودان بڕوانامەیەکیش زمانزان نییە، بۆیە ئەوەی دەیەوێت ببێت بە وەرگێڕ ئەگەر خاوەن بڕوانامەی بەرزیش بێت، دەبێ شارەزاییەکی دروست و قووڵ و هۆشیارانەی لە ڕاز و ڕەمز و یاسا و ڕێسا و فەرهەنگ و پەند و قسەی نەستەق و ئیدیۆم و هەموو لقوپۆپ و هەوراز و نشێو و تانوپۆ و ڕێزمان و ڕستەبەندی و چۆنیەتی بەکارهێنانی هەردوو زمانی یەکەم و دووەمی، پرۆسە و کاری پاچڤەدا هەبێت و لە هەوڵی بەردەوامدا بێت بۆ زیاتر فێربوونی فەرهەنگ و دەستووری زمان، فێربوونی ئەو ئەدەبیات و کەلەپووری زمان و لە هەموو ئەمەش گرینگتر بایەخدانی فرەتر بەو کایە ڕۆشنبیرییەی کە دەیەوێت کاری پاچڤەوانی تێدا بکات، خوێنەرێکی جیددی و پەیگیر و پشوودرێژ و ورد سەرنجی سەرچاوە و دەقێن ئەو کایە ڕۆشنبیرییە بێت کە حەزی لێیەتی و زیاتر کاری تێدا دەکات.